

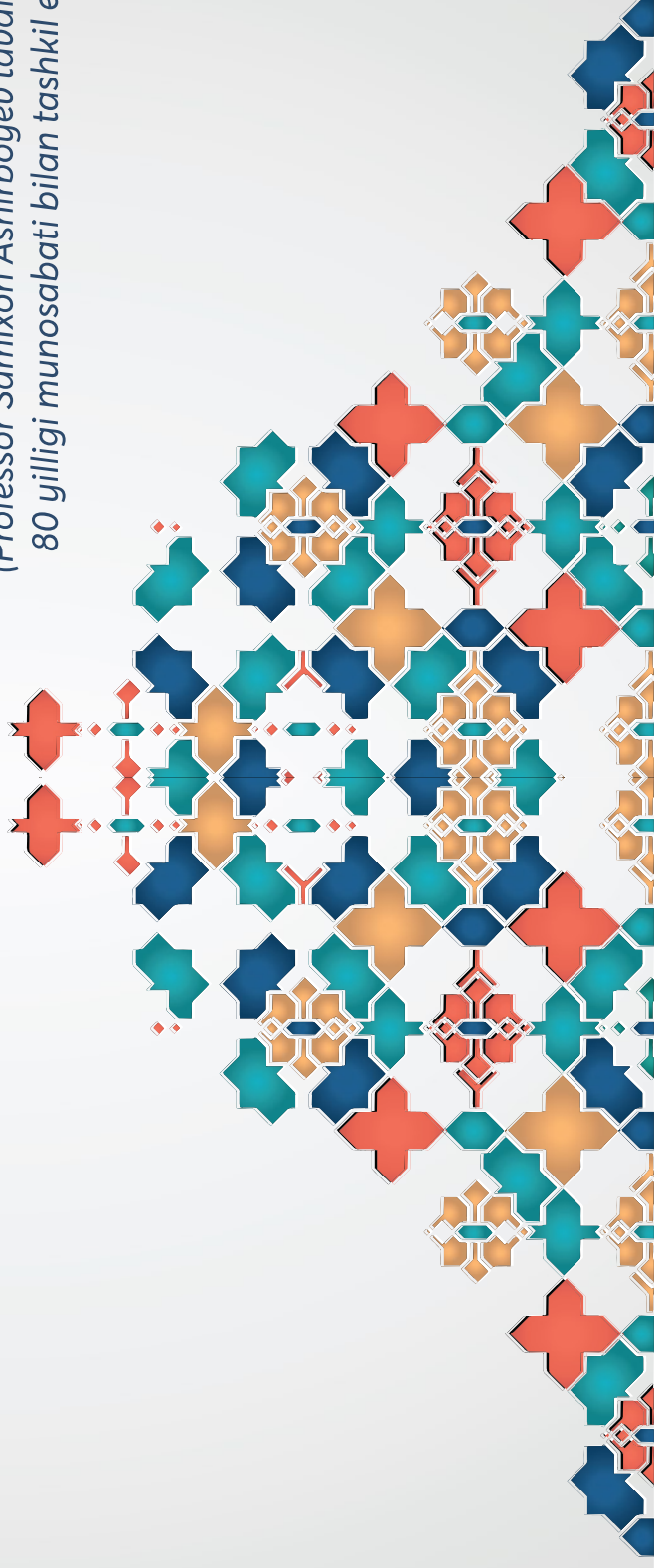

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

3	Doç.dr. Gatibe Çingiz Kızı MAHMUDOVA, Türkmen ve Azerbaycan Dillerinde Dinî İnançları ve Halk İnançlarını Yansıtan Leksik Birimler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/TREX3784	104
4	Dr. Dok. Aytac ZEYNALOVA, Azerbaycan şairi aliğa vahid'in şiirinde klasik geleneğin yeri ve çağdaş poetik arayışlar 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/OSYF6928	108
5	Fariza ŞAHBAZOVA, Hindistan ingilizcesi: hint dillerinden alıntılar ve etnokültürel sözcükler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GUYV4923	111
6	Doç. Oktay SAMEDOV, Aktualnye problemy ispolzovaniya folklora v obuchenii russkomu yazыku kak inostrannomu 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/CZWG9473	118
7	Dots. Aytən CƏFƏROVA, Folklorda "Bir" sayinin simvolikasi (Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsinin folklor nümunələri əsasında) 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/KXYG1765	120
8	Dr., Zhumagali İBRAGİMOV, The phonetic and morphological structure of the "kudretnâme" text 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YSHG6742	122
9	Gunel AHMADOVA, Cause and effect in language 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/CJJJ6033	132
10	Sekine ALIYEVA, Türkiye türkçesi ile azerbaycan türkçesinin göyçe ağızları arasında ortak leksik birimler 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/DAOB6191	136
11	Leyla PIRIYEVA, Informational load of the text and parcelling 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/YDQR1329	139
12	Dilber CAMALI, Qadimgi turkiy yozma odgorliklarda ravishlarning tuzilish turlari 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/BNWA2284	142
13	Əlnara YaXYaEVA, Arxaichnye deerichastnye suffiksy v yazыke shaxa ismaila xatai 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/NJFL4673	147
14	Pərvin BAYRAMOVA, Linguistic-pragmatic factors in effective communication 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/FJVD3339	151
15	Meryem HAMİŞOĞLU, First dictionary of Turkish «Devoni lug'atit-turk» plant names in Uzbekistan Turkish 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GOXC3737	154
16	Rugiyte KARAKOÇ, Diyaloglarda basit cümlelerin amaç ve anlamına göre türleri 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/TKKE6177	162
17	Sh. Ə. NAGIEVA, Koncept vremeni v yazыke i ego vyrazenie v paremiyax 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/UQAH7603	165
18	Arzu İSGENDERZADE, Qaray (karaim) turk tili: lingvistik xususiyatlari va yozuv an'anasi	170
19	Böyükxanim ƏSGƏROVA,	173

TURKCHANING BIRINCHI LUG'ATI "DEVONI LUG'ATIT-TURK" DA
O'ZBEK TURKCHASIDAGI O'SIMLIK NOMLARI

FIRST DICTIONARY OF TURKISH "DEVONI LUG'ATIT-TURK" PLANT
NAMES IN UZBEKISTAN TURKISH

Meryem HAMIŞOĞLU,

Kırklareli universiteti,

Zamonaviy turk lahjalari va adabiyotlari kafedrası o'qituvchisi

ORCID: 0000-0003-4546-6923

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/GOXC3737

Annotation. *Plants and animals are the main elements that shape both the biological and cultural aspects of human life. In Turkish culture, elements of nature, in particular plants, play an important role not only in everyday life, but also in the world of symbolic meaning. Throughout history, the Turkish language has interacted with various languages and has acquired a very rich vocabulary in terms of plant names. In this context, Uzbek Turkish, which has an important position among Turkish dialects, is historically the successor of Karakhanid, Khorezm and Chigatai Turkish, and preserves the traces of these dialects in terms of vocabulary. Although Uzbek Turkish is mainly composed of Turkic-based words, it has incorporated many words from languages such as Arabic, Persian and Russian in the historical process. This study examines the correspondences of plant names in the first dictionary of the Turkish language, "Devoni Lug'otit-Turk", in Uzbek Turkish. The plant names are arranged in alphabetical order using the work "Dîvânu Lûgati't-Türk" (Introduction-Text-Translation-Memorization-Index) prepared by Ahmet Bican Ercilasun and Ziyat Akkoyunlu. The forms in the Karakhanid, Khorezm, Chigatai and Uzbek Turkish stages are compared. The study aims to show the continuity of the naming of plants in the history of the Turkish language.*

Key words: *"Dîvânu Lûgati't-Türk", Khorezm Turkish, Chigatai Turkish, Uzbek Turkish, vocabulary, lexicology, plant names, lexical continuity.*

Kirish

Hayvonlar va o'simliklar hayotning eng kuchli va ajralmas manbalari qatoriga kiradi. Insoniyatning ildizida joylashgan bu ikki unsur tarix davomida insonning abadiylikka cho'zilgan hayotida ham biologik, ham madaniy jihatdan asosiy unsurlardan biri bo'lib kelgan. Hayvonlar va o'simliklar insonning ovqatlanish, boshpana topish va himoyalaniş kabi asosiy ehtiyojlarini qondirish bilan bir qatorda, ramziy va madaniy ma'nolar kasb etib, muqaddas bir unsurga aylangan, hayot va mavjudotning eng muhim belgilaridan biri sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolgan (Roux, 2005: 13).

Tarix davomida ko'chmanchi madaniyatga ega bo'lgan turkiy xalqlar dunyosida ham tabiatdagi tirik va jonsiz ko'plab mavjudotlarning nomi madaniy ma'no kasb etadi. Bu mavjudotlar orasida o'simliklar alohida o'rin tutadi. Turk tili o'simlik nomlari jihatidan ham o'z ildizlaridan kelib chiqqan, ham boshqa tillardan olingan so'zlar bilan juda boy lug'at boyligiga ega. Bu boylik tilning madaniy chuqurligini aks ettiradi va turk tili bo'yicha o'simlik nomlariga oid tadqiqotlarga asos bo'ladi. Shu sababli, turk tilida o'simlik nomlariga doir ko'plab ishlar yaratilmoqda.

Faqat o'zlashtirilgan o'simlik nomlariga bag'ishlangan tadqiqotlarga nazar tashlanganda, M. Fatih Alkayış "Turk tilida qo'llanilgan o'zlashtirilgan o'simlik nomlari" maqolasida asosan arab va fors tillaridan bo'lgan, shuningdek boshqa tillardan olingan jami 533 o'zlashtirilgan o'simlik nomini aniqlagan (2009: 91); Kürşat Efe bolsa "Tarixiy turkiy lahjalarda o'zlashtirilgan o'simlik nomlari" nomli maqolasida jami 833 o'zlashtirilgan o'simlik nomiga erishgan (2018:

101). Turkiyada o'sadigan o'simliklar soni esa taxminan 12 000 taga teng. Shu o'simlik nomlaridan Derleme Sözlüğü'da aks etganlari 3000 ga yaqin (Baytop, 1997: 5).

Turkiy lahjalar orasida Qarluq guruhi tarkibiga kiruvchi O'zbek tili bugungi kunda eng ko'p so'zlashuvchilarga ega bo'lgan lahjalardan biridir. XI–XIII asrlarda qo'llanilgan Qoraxoniylar va XIV asr Xorazm adabiy tillarining davomchisi bo'lgan, xususan, Movarounnahr va uning atrofida kuchli yozma adabiy an'anani shakllantirgan Chig'atoy tili hozirgi O'zbek tilining bevosita tarixiy asosini tashkil etadi. So'z boyligi, ifoda uslubi va adabiy ohangi jihatidan O'zbek tiliga shakl bergan bu jarayon turkiy tilshunoslarning e'tiborini aynan shu lahjaga qaratgan.

Bir tilning leksik birliklari va lug'aviy boyligi, ya'ni leksik birliklardan tashkil topgan ochiq tizim sifatida ta'riflanadigan so'z boyligi, aloqa ehtiyojlariga qarab doimo o'zgarib turadi (İmer va boshq., 2011: 233). O'zbek tilining so'z boyligi asosan turkiy ildizli so'zlardan tashkil topgan bo'lsa-da, arab va fors tillaridan, shuningdek boshqa tillardan ham ko'plab so'zlarni o'zlashtirgan. Ayniqsa XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlari O'zbek xalqi uchun muhim siyosiy o'zgarishlar davri hisoblanadi. Turkistonning Chor Rossiyasi tomonidan bosib olinishi va 1917-yilgi Bolshhevik inqilobi jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy tuzilmasiga ta'sir ko'rsatgan. Bu o'zgarishlarning dastlabki alomatlari tilda namoyon bo'lgan. Shu tariqa yangi tushunchalarni ifodalash uchun yangi so'zlar yasalgan yoki chet tillardan so'zlar o'zlashtirilgan. Avvalgi asrlarda arab va fors tillaridan kirgan so'zlar ustun bo'lgan bo'lsa, ushbu davrdan boshlab rus va g'arb tillaridan olingan so'zlar O'zbek tilining so'z boyligida muhim o'rin egallagan (Tekin, 2008: 609–610).

Ushbu maqolada turkiy tillar tarixi nuqtayi nazaridan juda muhim o'rin tutgan “Devoni lug'otit-turk” asarida uchraydigan o'simlik nomlarining O'zbek tilidagi mavjudligi o'rganiladi. Uzoq yillar davomida tabiat bilan chambarchas yashagan va o'simliklardan oziq-ovqat, tibbiy maqsadlarda hamda madaniy amaliyotlarda keng foydalangan turkiy xalqlarning o'simliklarni nomlash tizimi turk tilida keng o'rin egallagan. Shu sababli turkiy tillarning ilk lug'ati bo'lgan “Devoni lug'otit-turk” asarini asos qilib olib, unda keltirilgan o'simlik nomlarining O'zbek tilidagi holatini aniqlash maqsad qilingan. Maqolada Ahmet Bican Ercilasun va Ziyat Akkoyunlu tomonidan tayyorlangan “*Dîvânü Lûgati't-Turk (Giriş–Metin–Çeviri–Notlar–Dizin)*” nomli asaridan foydalanilgan. Asarning indeks qismida keltirilgan o'simlik nomlari ko'rib chiqilib, alifbo tartibida joylashtirilgan, Qoraxoniylar turkchasidan Chig'atoy turkchasiga o'tish davri bo'lgan Xorazm turkchasi hamda Chig'atoy turkchasidagi muqobillari aniqlanib, O'zbek tilidagi ko'rinishlari berilgan. O'zbek tilidagi muqobillarni belgilashda standart O'zbek tili va botanika atamaları lug'atlaridan foydalanilgan. Shuningdek, O'zbek tili dialektologiyasi bo'yicha tadqiqotlarga ham murojaat qilingan.

Asosiy qism

“Devoni lug'otit-turk”dagi o'simlik nomlarining O'zbek tilidagi ko'rinishlari quyidagicha:

1. DLT: **adrik** “bug'doyiq, ayriq o'ti (*Agropyrum repens*)” (DLT: 541) > HT: **ayri** “ayri, farqli”; **ayrik** “boshqa, o'zga”; **ayruk** “boshqa, ayri” (Ünlü, 2012: 67) > ÇT: **adruk** “begona, yot” (Ünlü, 2013: 12); **ayri/ayru/ayruk** “ayri, boshqasi, begona” (Ünlü, 2013: 80) > ÖT: **ajriq** “bug'doyiq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 46).

2. DLT: **alimla/alma** “Turklarda (adabiy Turk tilida) olma (*Malus sylvestris*)” (DLT: 548) > HT: **alma** “olma” (Ünlü, 2012: 41) > ÇT: **alma** “olma” (Ünlü, 2013: 37) > ÖT: **olma** “olma” (Yusupova, 2018: 182).

3. DLT: **anduz** “andiz (*Inula helenium*)” (DLT: 553) > HT: Ø > ÇT: **anduz** “archa turidan bir buta” (Ünlü, 2013: 43) > ÖT: **andiz** “andiz o'ti” (Baydemir, Ildırı, 2025: 60).

4. DLT: **armut** “nok (*Pyrus communis*)” (DLT: 553) > HT: **armūd/armut** (<F.) “nok” (Ünlü, 2012: 51) > ÇT: Ø > ÖT: **olmurt** “nok, nashvati, olmurt” (Yusupova, 2018: 47); **olmurut** ağz. “nokning kichik navi” (Xolmirzayeva, Mamasoliyeva, 2023: 276).

5. DLT: **arpa** “arpa (*Hordeum vulgare*)” (DLT: 556) > HT: **arpa** “arpa” (Ünlü, 2012: 51) > ÇT: **arpa** “arpa” (Ünlü, 2013: 53) > ÖT: **arpa** “arpa” (Yusupova, 2018: 48).
6. DLT: **arpagan** “arpa kabi boshqoli, lekin boshqolari donasiz o‘simlik” (DLT: 556) > HT: Ø > ÇT: **arpargan** “arpaga o‘xshash bir o‘simlik nomi, sumetreda deyiladi” (Ünlü, 2013: 53) > **arpağon** “*Acanthus mollis*” (Baydemir, Ildırı, 2025: 69).
7. DLT: **artuch** “archa (*Juniperus communis*)” (DLT: 558) > HT: Ø > ÇT: **arduc** “archa, tog‘ archasi” (Ünlü, 2013: 48) > ÖT: **archa** “archa” (Baydemir, Ildırı, 2025: 60).
8. DLT: **aşlik/aşlik** “O‘g‘uzlarda bug‘doy (*Triticum* sp)” (DLT: 560) > HT: **ashlik/ashlig** “bug‘doy, zahira” (Ünlü, 2012: 58) > ÇT: **ashlik/ashlig** “don, g‘alla, ovqat tayyorlash uchun mahsulot” (Ünlü, 2013: 64) > ÖT: **oshliq** “yegulik, zahira” (Baydemir, Ildırı, 2025: 801).
9. DLT: **bamuk/bāmuk** “O‘g‘uz tilida paxta (*Gossypium*)” (DLT: 572) > HT: **mamuğ** (<A.) “paxta” (Ünlü, 2012: 376) > ÇT: **mamuğ/mamuğ** “paxta” (Ünlü, 2013: 716) > ÖT: **momıq** “paxta” (Yusupova, 2018: 446); **momıq I** “1. (paxtada) ko‘pik tolasi. 2. xom paxta. 3. jun, angoriy echki yungi” (Baydemir, Ildırı, 2025: 702).
10. DLT: **budg‘ay/bug‘day** “bug‘doy (*Triticum*)” (DLT: 599) > HT: **bug‘day** “bug‘doy, qiz burji” (Ünlü, 2012: 110) > ÇT: **bug‘day** “bug‘doy” (Ünlü, 2013: 170) > ÖT: **bug‘doy** “bug‘doy” (Yusupova, 2018: 97).
11. DLT: **bujın** “cho‘plama (bir tur zaharli o‘t - *Helleborus* sp)” (DLT: 599) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **bujg‘un** “1. qalin qoraqay 2. (xalq tabobatida va bo‘yash ishlarida ishlatiladigan) ichi to‘lmagan pista 3. o‘simlikning tanasida parazit sababli hosil bo‘lgan tugun” (Baydemir, Ildırı, 2025: 177); **bujun/bujg‘un** (ÖTİL, I, 2006: 361).
12. DLT: **bulguna/malguna** “tuyalarning yegani, yulg‘un kabi mo‘rt, qizil rangli bir daraxt” (DLT: 601) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **bolqın** “tulkikuyruq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 148).
13. DLT: **burçak** “lobiya, burulcha (*Lu:biya:-Vigna sinensis*)” (DLT: 602) > HT: **burçaq** “burchaq” (Ünlü, 2012: 112) > ÇT: **burçaq** “no‘xatga o‘xshash bir don” (Ünlü, 2013: 174) > ÖT: **burchoq** “burchoq, qizil burchoq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 180); **burchoq** “no‘xat” (Üşenmez vd., 2016: 101).
14. DLT: **çeçek/çiçek** “daraxt gullari, gul” (DLT: 617-624) > HT: **çecek/cecek/çiçek** “gul” (Ünlü, 2012: 133) > ÇT: **çecek** “gul” (Ünlü, 2013: 233); **çecek** “kichik daraxt, buta, tayoqcha, atirgul” (Ünlü, 2013: 233) > ÖT: **chechak I** “gulli o‘simlik, gul” (Baydemir, Ildırı, 2025: 201).
15. DLT: **çiğit** “Argu lahjasida paxta urug‘i” (DLT: 624) > HT: Ø > ÇT: **çigit** “urug‘, paxta urug‘, pushti don, urug‘i” (Ünlü, 2013: 249) > ÖT: **chigit** “paxta urug‘i, chigit” (Baydemir, Ildırı, 2025: 205).
16. DLT: **çim** “bug‘doyiq, ayriq o‘ti (*Agropyrum repens*)” (DLT: 625) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **chim** “chim, ayriq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 209).
17. DLT: **çümgen** “yaylov va yarik o‘ti (*Agropyrum repens*)” (DLT: 630) > HT: **çimgen** “chimlik, chimzorlik” (Ünlü, 2012: 137); **çemen** (<F.) “chimzor” (Ünlü, 2012: 133) > ÇT: Ø > ÖT: **chimzorlik, chimlik** “chimzorlik” (Yusupova, 2018: 134).
18. DLT: **egir** “qorin og‘rig‘ini davolash uchun ishlatiladigan ildiz, egir ildizi (*Acorus calamus*)” (DLT: 634) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **igir** “egir o‘ti, egir ildizi” (Baydemir, Ildırı, 2025: 827); **igir/iyyir** (Boboyorov, 2022: 95).
19. DLT: **erük** “shaftoli, o‘rik, qora o‘rik turiga mansub mevalarning umumiy nomi” (DLT: 644) > **erek** “erik” (Ünlü, 2012: 175) > ÇT: **erik/irık** “hali yetilmagan zardoli” (Ünlü, 2013: 342) > ÖT: **örık** 1. “o‘rik daraxti 2. bu daraxtning mevasi, o‘rik” (Baydemir, Ildırı, 2025: 827).
20. DLT: **geşür** “O‘g‘uzlarda sabzi” (DLT: 653) > HT: **keshir** “sabzi” (Ünlü, 2012: 312) > ÇT: **keshir** “sabzi, sabzavot” (Ünlü, 2013: 614) > **gäshir** “sabzi” Xorazm O‘g‘uzchasida uchraydi (Boboyorov, 2022: 105).

21. DLT: **kabak** “qovoq (Cucurbita)” (DLT: 673) > HT: **qabak** “qovoq (daraxti)” (Ünlü, 2012: 276) > ÇT: **qabak** “qovoq” (Ünlü, 2013: 556) > ÖT: **qovoq** “qovoq” (Yusupova, 2018: 299).
22. DLT: **kadın/kadıñ** “qayin daraxti (Fagus orientalis)” (DLT: 666) > HT: Ø > ÇT: **kayın** “qayin daraxti” (Ünlü, 2013: 599) > ÖT: **qayin II** “qayin daraxti, qayin” (Baydemir, Ildırı, 2025: 579).
23. DLT: **kāgun** “qovun (Cucum)” (DLT: 677) > HT: **kağun/kaṽun** “qovun” (Ünlü, 2012: 281) > ÇT: **kaṽun** “qovun” (Ünlü, 2013: 596) > ÖT: **qovun** “qovun” (Baydemir, Ildırı, 2025: 615).
24. DLT: **kamgak** “bo‘yra o‘ti (Typha)” (DLT: 681) > HT: **kaṁgak** “sarimsoq” (Ünlü, 2012: 284) > ÇT: **kaṁgak/kaṁkaḵ** “tuya tikani” (Ünlü, 2013: 284) > ÖT: **qamg‘oq/qomg‘oq** “bahor yulduzi guli” (Baydemir, Ildırı, 2025: 564, 606).
25. DLT: **kamish** “qamish (Phragmites australis); qamishliq” (DLT: 681) > HT: **kaṁish** “kamiş” (Ünlü, 2012: 284) > ÇT: **kaṁish** “kamiş, ney, kalem” (Ünlü, 2013: 572) > ÖT: **qamich/qamish** “1. qamish 2. qamishdan yasalgan” (Baydemir, Ildırı, 2025: 564).
26. DLT: **karakan** “tog‘ daraxtlaridan bir tur (Caragana)” (DLT: 685) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **qarag‘an** “qarag‘an” (Baydemir, Ildırı, 2025: 567).
27. DLT: **karamuk** “bug‘doy qaramog‘i (Agrostemmagithago)” (DLT: 685) > HT: Ø > ÇT: **kaṁamuḡ/kaṁamuḵ** “bug‘doy ichidagi qora donlar, it uzumi, lupak” (Ünlü, 2013: 582) > ÖT: **qoramug‘** “qoramug‘” (Kosimov, Nabiyeu, 1990: 79).
28. DLT: **kara ot** “bo‘g‘an o‘ti, kurtbo‘gan (Aconitum)” (DLT: 685) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **qorao‘t** “semizo‘t” (Baydemir, Ildırı, 2025: 611).
29. DLT: **kayaçuk** “xushbo‘y tog‘ o‘simligi, porsuk daraxti (Taxus baccata)” (DLT: 695) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **qoyachiq** “Crithmum maritimum” (Baydemir, Ildırı, 2025: 616).
30. DLT: **kekke** “tuyalarning yegani, achchiq bir o‘t” (DLT: 700) > HT: Ø > ÇT: **kekke** “bir tur achchiq o‘t” (Ünlü, 2013: 606) > ÖT: **kakra I** “bo‘tako‘z” (Baydemir, Ildırı, 2025: 483).
31. DLT: **kewrek** “daraxtlarning yumshoq navlari, kana o‘ti (Ricinus communis)” (DLT: 707) > HT: **kevek (2)** “somon” (Ünlü, 2012: 313) > ÇT: Ø > ÖT: **kavrak** “Ferula elaeochytris” (Baydemir, Ildırı, 2025: 498); **qavrak** (Baydemir, Ildırı, 2025: 577).
32. DLT: **konak/koyak** “oq tariq (Panicum miliaceum)” (DLT: 727) > HT: **kaṁak** (1) “bir tur kichik tariq” (Ünlü, 2012: 334) > ÇT: **kaṁag** “bir tur tariq” (Oba, 2021: 256) > ÖT: **qo‘noq I** “kirpi tarig‘i” (Baydemir, Ildırı, 2025: 622).
33. DLT: **kök** “yashillik (daraxtzorlik)” (DLT: 734) > HT: **ko‘k (2)** “moviy, yashil o‘t” (Ünlü, 2012: 340) > ÇT: **ko‘k (3)** “kulrang, yashilga yaqin kulrang” (Ünlü, 2013: 654) > **ko‘k** “6. yashillik” (Baydemir, Ildırı, 2025: 528).
34. DLT: **kumlak** “chirmovuqqa o‘xshash bir o‘simlik (dala chirmovug‘i- Convolvulus arvensis)” (DLT: 746) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **qulmoq** “Humulus lupulus” (Baydemir, Ildırı, 2025: 631).
35. DLT: **mandar** “daraxtga o‘raladigan o‘simlik, O‘g‘uzchada chirmovuq (Hedera helix)” (DLT: 761) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **bandar III** “1. mango daraxti, mango 2. bu daraxtning mevasi, mango” (Baydemir, Ildırı, 2025: 101).
36. DLT: **murç** “qalampir (Piper sp)” (DLT: 765) > HT: Ø > ÇT: **borç/burc (2)** “qalampir, fulful” (Ünlü, 2013: 174) > ÖT: **murch** “qoramurch” (Baydemir, Ildırı, 2025: 718).
37. DLT: **o‘t** “o‘t, o‘simlik, sulı” (DLT: 779) > HT: **o‘t (2)** “o‘t, nabot” (Ünlü, 2012: 451) > ÇT: **o‘t (2)** “o‘t, o‘simlik, pichanzor, hayvon yemi” (Ünlü, 2013: 866) > ÖT: **o‘t II** “ot” (Baydemir, Ildırı, 2025: 833).
38. DLT: **samursak/sarmusak** “sarimsoq (Allium sativum)” (DLT: 802) > HT: **sarmusak/sarimsak** “sarimsoq” (Ünlü, 2012: 503) > ÇT: **sarimsak/sayimsak** “sarimsoq” (Ünlü, 2013: 951) > ÖT: **sarimsoq** “sarimsoq” (Yusupova, 2018: 492).

39. DLT: **sibut** “Qo‘shgar lahjasida kashnich (*Coriandrum sativum*)” (DLT: 823) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **šibit-shibit** “Šibit, šibitti suvg‘a ibit, qizdi betin köray desaň, qāraki misoli tibit (xalq qo‘shig‘idan)” (Xolova, 2020: 567).
40. DLT: **sōgan/sogun** “piyoz (*Allium cepa*)” (DLT: 826) > HT: **soğan** “piyoz” (Ünlü, 2012: 526) > ÇT: **soğan** “piyoz” (Ünlü, 2013: 997) > ÖT: **sog‘an/sog‘on** “o‘nsherefe o‘ti” (Baydemir, Ildırı, 2025: 959).
41. DLT: **suma** “ivitilgan bug‘doy yoki arpa” (DLT: 835) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **sumalak** “bug‘doy chimi, un va yog‘dan tayyorlangan, tahin qiyofasidagi shirinlik, Navro‘z shirinligi, sumalak” (Baydemir, Ildırı, 2025: 982).
42. DLT: **süt ötrüm** “sutqon (şubrum - *Euphorbia*)” (DLT: 843) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **sutqon** “sutqon” (Baydemir, Ildırı, 2025: 987).
43. DLT: **suzgun** “tikanli, qora rangli tog‘ daraxti” (DLT: 844) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **suzgun** “suzgun” (Baydemir, Ildırı, 2025: 991).
44. DLT: **tana** “Uch ve Argu lahjalarida kashnich (*Coriandrum sativum*) urug‘i” (DLT: 851) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **tana bot.** 2. novda, gavda” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1040).
45. DLT: **tarig** “Turklarning ko‘pchiligida bug‘doy (*Triticum*); ayniqsa O‘g‘uzlarda esa oq tariq (*Panicum sp.*); don, urug‘; (odatda *tari-* yoki uning hosilalaridan oldin qo‘llanganda ekin ma‘nosini bildiradi)” (DLT: 856) > HT: **tarig‘/tarik** “bug‘doy, zahira” (Ünlü, 2012: 568) > ÇT: **tarig‘/tarik** “tariq, ekin” (Ünlü, 2013: 1082) > ÖT: **tariq I** “boshqodoshlar oilasiga mansub bir yillik g‘alla o‘simligi va uning oqlab so‘k qilinadigan mayda doni” (ÖTİL, III, 2007: 682).
46. DLT: **tawilku** “arg‘uvani tol (*Salix purpurea*)” (DLT: 863) > HT: Ø > ÇT: **tabulgu** “tobulg‘i daraxti, yulg‘un daraxti” (Ünlü, 2013: 1060) > ÖT: **tobulg‘i** “echkiemchak, o‘tloq malikasi” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1085).
47. DLT: **tiken/tikken** “tikan” (DLT: 879) > HT: **tiken** “tikan” (Ünlü, 2012: 592) > ÇT: **tigen/tiken/tikken/tügan, tügen** “tikan” (Ünlü, 2013: 1125) > ÖT: **tikan** “1. tikan 2. tikanli o‘simlik” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1070).
48. DLT: **tirek** “qovoq daraxti (*Populus*)” (DLT: 882) > HT: **tirek** “tirak, qovoq, daraxt” (Ünlü, 2012: 594) > ÇT: **tirek** “tirak, uzun daraxt, sutun, qovoq daraxti” (Ünlü, 2013: 1133) > ÖT: **terak** “1. qovoq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1078).
49. DLT: **topulgak** “itjumrut (*Cyperus longus*)” (DLT: 893) > HT: Ø > ÇT: **topalak** “dumaloq, yumaloq, kurra” (Ünlü, 2013: 1147) > **töpalog** “itjumrut o‘simligi” (Xamdamiy, 2012: 342).
50. DLT: **uç** “Turkcha yazmak uchun ruchka; tayoq, dug, yig yasalgan bir tog‘ daraxti (*Lonicera tatarica*)” (DLT: 915) > HT: Ø > ÇT: **uş (3)** “tok, uzum novdasi” (Ünlü, 2013: 1189) > **uchalatoy** “qora terakning qattiq va chidamli turi (qorvon, ot aravasi va boshqa aravalarning g‘ildirak tashqi halqasini yasashga mos)” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1139).
51. DLT: **urug** “har narsaning donasi, urug‘” (DLT: 923) > HT: **uruğ (2)** “urug‘” (Ünlü, 2012: 626) > ÇT: **uruğ (1)** “urug‘, jins, sulola, tarmoq, shu‘ba” (Ünlü, 2013: 1187) > ÖT: **uruğ** “1. urug‘ 2. “(hashoratlar uchun) tuxum 3. maniy, sperma 4. *ko‘chma* natijaning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladigan narsa, urug‘ 5. *ko‘chma* cins, tür, taife 6. nesil, soy; sülale” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1152).
52. DLT: **ügür/yügür** “Turklar orasida oq tariq (*Panicum miliaceum*)” (DLT: 931); **ügürgen** “Karluk turkmanlarining yeb keladigan donali bir o‘simligi” (DLT: 931); **yügürgün** “oq tariq kabi donali, donalari qizil rangli o‘simlik” (DLT: 931) > HT: **ügün-** “yanchmoq, erimoq” **ügünmiş daru** “un, maydalangan tariq” (Ünlü, 2012: 635) > ÇT: **üg- (2)** “un yanchmoq”; **ügür- (I)** “o‘girmoq, aylantirmoq” (Ünlü, 2013: 1195) > ÖT: **jo‘hari** “bir yillik g‘alla o‘simliklaridan bir guruhining (so‘tali makkajo‘hari va boshqali qo‘qon jo‘harining) umumiy nomi va uning doni” (ÖTİL, II, 2007: 119); **jo‘gari shv.** “jo‘hari” (ÖTİL, II, 2007: 116).

53. DLT: **üzüm** “uzum (Vitis vinifera) (DLT: 937) > HT: **üzüm/yüzüm** “uzum” (Ünlü, 2012: 642) > ÇT: **üzüm** “uzum” (Ünlü, 2013: 1201) > ÖT: **uzum** “1. uzum 2. tok” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1160).
54. DLT: **yabçan/yawçan** “yovshan o‘ti (Artemisia)” (DLT: 939) > HT: Ø > ÇT: **yavşan** “tikanli kiradigan narsalar, yovshan o‘ti” (Ünlü, 2013: 1242) > ÖT: **yovshan** “yovshan o‘ti, yovshan” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1214).
55. DLT: **yagak** “yong‘oq (Juglans regia)” (DLT: 940) > HT: Ø > ÇT: **yañağ (1)/yañaq/yañkağ** “yong‘oq” (Ünlü, 2013: 1227) > ÖT: **yong‘oq** “1. yong‘oq daraxti 2. bu daraxtning mevasi, yong‘oq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1208).
56. DLT: **yandaq tikan** “tuya tikani (Silyum marianum)” (DLT: 948) > HT: **yandak** “tuya tikani” (Ünlü, 2012: 659) > ÇT: **yantak** “tikan, yandak” (Ünlü, 2013: 1227) > ÖT: **yantoq** “ag‘ultikani” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1186).
57. DLT: **yapurgak** “daraxt bargi, kitob bargi” (DLT: 952) > HT: **yapraq / yafraq / yapurğak / yawurğak / yafraq** “barg, yaproq” (Ünlü, 2012: 661) > ÇT: **yapraq / yapraq / yafraq / yapurğak** “barg, yaproq” (Ünlü, 2013: 1230) > ÖT: **yaproq** “1. barg, yaproq 2. qavat-qavat ajraladigan narsalarda bir qavat, barg” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1186).
58. DLT: **yarpuz** “yalpiz -o‘simlik- (Mentha pulegium)” (DLT: 955) > HT: Ø > ÇT: **yarpuz** “jambil kabi bir o‘t” (Ünlü, 2013: 1235) > ÖT: **yalpiz** “yalpiz” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1184).
59. DLT: **yemiş/yimiş** “meva” (DLT: 966) > HT: **yemiş/yimiş** “meva, yemish” (Ünlü, 2012: 678) > ÇT: **yimiş** “meva, yemiş, mahsul” (Ünlü, 2013: 1255) > ÖT: **yemish** “yegulik, oziq, oziq-ovqat” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1209).
60. DLT: **yıdığ ot** “Qo‘shg‘or lahjasida isiriq o‘ti (Peganum harmala)” (DLT: 968) > HT: **yıdığ** “hid, yomon hidli” (Ünlü, 2012: 681) > ÇT: **yıd/yız/ıd/id** “hid” (Ünlü, 2013: 1249) > **hid** “1. hid 2. ko‘chma belgi, ishora, hid”; **hidlamoq** “hidlamoq” (Baydemir, Ildırı, 2025: 374).
61. DLT: **yığaç/yigāç** “daraxt” (DLT: 969) > HT: **yığaç (1)** “daraxt, buta, tayoq” (Ünlü, 2012: 682); **agāç** “daraxt” (Ünlü, 2012: 28) > ÇT: **yığaç (1)** “daraxt” (Ünlü, 2013: 1250); **agāç** “daraxt” (Ünlü, 2013: 14) > ÖT: **yoğoch** “1. daraxt 2. g‘o‘la, brus 3. daraxtan yasalgan, yog‘och” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1204).
62. DLT: **yılgun** “yulg‘un (Tamarix)” (DLT: 971) > HT: **yılgun/ılgın/yulgun** “Oq dengizi mintaqasida o‘sadigan bir daraxt turi, yulg‘un” (Ünlü, 2012: 684) > ÇT: **yılgın/yılkun** “yulg‘un daraxti” (Yılmaz, 2016: 464) > ÖT: **yulg‘un** “yulg‘un” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1224).
63. DLT: **yigde/yigte** “jiyda (Elaeagnus)” (DLT: 974) > HT: **yigde** “jiyda, jiyda daraxti” (Ünlü, 2012: 686) > ÇT: **yigde/çigde/iğde/cigde** “jiyda, jiyda daraxti” (Ünlü, 2013: 1253) > ÖT: **jiyda** “jiyda” (Yusupova, 2018: 276).
64. DLT: **yigen** “bo‘yra o‘ti (Typha)” (DLT: 974) > HT: **yegen** “yemish, yegulik” (Ünlü, 2012: 676) > ÇT: **yigen** “jiyan, opa-singilning o‘g‘li, bo‘yra, soch o‘rimi” (Yılmaz, 2016: 466) > ÖT: **yakan** “1. bo‘yra o‘ti 2. ko‘chma pul; foyda, daromad” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1224).
65. DLT: **yorınça/yorınça** “O‘g‘uzchada yo‘ng‘ichqa (Trifolium)” (DLT: 982) > HT: **yonçga** “yonca otu” (Ünlü, 2012: 693) > ÇT: **yorunçga/yorunça** “yo‘ng‘ichqa” (Ünlü, 2013: 1260) > ÖT: **yo‘ng‘ichqa** “dag‘al yo‘ng‘ichqa, yo‘ng‘ichqa” (Baydemir, Ildırı, 2025: 1220).
66. DLT: **yumuşga** “oq tikan, do‘lana (Crataegus monogyna)” (DLT: 989) > HT: Ø > ÇT: Ø > ÖT: **jumruşqa** “sariq yo‘ng‘ichqa, tosh yo‘ng‘ichqasi” (Baydemir, Ildırı, 2025: 479).

Xulosa

“Devoni lug‘otit-turk”da keltirilgan o‘simlik nomlaridan 66 tasi O‘zbek turkchasida saqlanib qolganligi aniqlangan. Ushbu o‘simlik nomlaridan **adriq, alma/almila, arpa, āşlık/aşlık, bamuk/bāmuk, budgay/buğday, burçak, çeçek/çiçek, erük, geşür, kabak, kāgun, kamgak, kamiş, konak/koyak, kök, samursak/sarmusak, sōgan/sogun, tarıg, tiken/tikken, tirek, urug, üzüm, yandak tiken, yapurgak, yemiş/yimiş, yığaç/yigāç, yılgun, yigde/yigte, yigen,**

yorinça/yorinçga soʻzlari maʼno oʻzgarishsiz, baʼzi fonetik oʻzgarishlar bilan Xorazm turkchasi va Chigʻatoy turkchasi davrlaridan Oʻzbek turkchasiga oʻtganligi koʻrilgan. **Bujin, bulguna/malguna, çim, eğir, karakan, kara ot, kayaçuk, kumlak, mandar, sibüt, suma, süzgün, yumushga** soʻzlari esa Xorazm va Chigʻatoy turkchasida aniqlanmagan, Oʻzbek turkchasida esa saqlanib qolgan.

“Devoni lugʻotit-turk”dagi **tana** soʻzi Uch va Argu lahjasida “kashnich urugʻi” maʼnosida boʻlib, Oʻzbek turkchasida fonetik oʻzgarishsiz, oʻsimliklar bilan bogʻliq holda **tana, novda, gavda** maʼnosida uchraydi. Xorazm turkchasida **ügün-** “yanchmoq, erimoq” va Chigʻatoy turkchasida **üg-** “un yanchmoq”; **ügür-** “oʻgirmoq, aylantirmoq” sifatida faqat feʼl shaklida aniqlangan **ügür/yügür** soʻzi, Oʻzbek turkchasida **jöhari** “makkajoʻxori” shaklida mavjud. Shuningdek, **suma** va **uç** soʻzlari **sumalak, çalatoy** soʻzlarida; **yıdıg** soʻzi esa Oʻzbek turkchasida **hid/hidlamog** soʻzlarida /y-/ > /h-/ tovush oʻzgarishi bilan oʻzak sifatida saqlanib qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alkayış, M. F. (2009). Türkçede Kullanılan Bitki Adları. *Turkish Studies*, (4) 4, 71-92.
2. Baydemir, Hüseyin., İldırı, Nursan. (2025). *Büyük Özbekçe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
3. Baytop, T. (1994). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Boboyorov, Gʻ. (2022). Oʻzbek shevalarida “Devonu lugʻati-t-turk”dagi soʻzlarning saqlanishi toʻgʻrisida. *Golden Scripts Oltin Bitiglar*, 2, 90-111.
5. Bulut, S. (2018). Eski Uygur Türkçesinde Türkçe Bitki Adlandırmaları -1: Yiyecek-İçecek Olarak Kullanılan Bitkiler. *TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(12), 562-588.
6. Efe, K. (2018). Tarihî Türk Lehçelerinde Alıntı Bitki İsimleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (7)17, 81-106.
7. Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2018). *Dîvânü Lugâtî't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Gülsevin, G. (2003). Türkiye Türkçesi Ağızlarında #h Sesi Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 49(2001), 129-146.
9. Xamdamiyev, A. R. (2021). *Oʻsimliklar Nomlarining Qisqacha Lugʻati*. ‘Tabiiy Davo Vositalari’ Kitobiga Ilova.
10. Xolmirzayeva, S., Mamasoliyeva, N. (2023). *Qishloq Xoʻjaligiga Oid Atamalarining Izohli Lugʻati*. Toshkent: Oʻzbekiston.
11. Xolova, M. A. (2020). Short Notes Phytonyms Baysun In Dialects Lexikology. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, Vol. 2, Iss. 3, Article 60.
12. İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
13. Kosimov, A. I., Nabiye, M. M. (1990). *Botanikadan Qisqacha Izohli Lugʻat*. Toshkent: Oʻqituvchi.
14. Oba, E. (2021). Tarihî Türk Lehçelerinden Kazakçaya Bitki Adları. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 3/2, 239-275.
15. Oturakçı, A. G. N. (2012). Divanü Lûgati't-Türk'teki Botanik Terimlerinin Kazakça ve Türkçedeki Görünümleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (13), 195-212.
16. *Oʻzbek Tilining Izohli Lugʻati (OʻTIL)*. 5 Jildli. 1-Jild.-Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti.2006.

17. *O'zbek Tilining Izohli Lug'ati (O'TIL)*. 5 Jildli. 2-3-Jild.-Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti. 2007.
18. Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
19. Tekin, F. (2008). Özbek Türkçesi Söz Varlığına Bir Bakış (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı-XX. Yüzyıl Başları). *Turkish Studies*, 3(7), s. 608-618.
20. Umurzakov, K. (2007). *Divanu Lugati't-Türk'teki Hayvan ve Bitki Adları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Adbilim Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bışkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
21. Ünlü, S. (2012). *Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
22. Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üşenmez, E., Boltabayev, S., Tuğlacı, S. (2016). *Özbekçe-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.
23. Yılmaz, S. (2016). *M. Pavet De Courteille'nin "Dictionnaire Türk-Oriental" Adlı Sözlüğünün Türkiye Türkçesine Çevirisi ve Leksikolojik İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Yusupova, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye'nin Endemik ve Nadir Bitkileri. (2025, 03 Ekim).
https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/sites/default/files/posterler/bilim_teknik_poster_turkiye_endemik_bitkiler_temmuz_2025.pdf

